

Книгата на Жан Фревил, известен романист и есеист, както и френски преводач на Маркс и Енгелс, е изцяло документална, написана въз основа на грижливо събрани и проверени данни, илюстриращи любопитни моменти от пребиваването на Ленин във френската столица. Ленин живее в Париж от 1908 до 1912 г. по време на своето второ емигриране, което трае около десет години (от 1907 до 1917 г.). В Париж, както се знае, живее известно време писателят-демократ Салтиков-Шчедрин, живеят и други руски писатели и общественици, някои от които като Херцен, Тургенев, Ткачев, Лавров умират по различно време във френската столица.

Ленин заминава за пръв път на Запад през 1895 г. като делегат на руските социалдемократи от Санкт-Петербург, Москва, Киев и Вилно, събрани на конференция в Санкт-Петербург, за да се свърже с ръководителите на групата „Освобождение на труда“, основана през 1883 г. в Женева от Плеханов, Акселрод и Вера Засулич. В Женева Ленин среща Георги Плеханов, един от най-известните теоретично-марксистични на епохата. Същата година в Санкт-Петербург излиза под псевдонима Белтов Плехановият труд „Опит върху развитието на монистичната концепция на историята“, образец на критика на идеалистическите системи, за която Ленин ще каже по-късно, че „е формирала цяло поколение руски марксистични“.

По време на Лениновото пребиваване в Париж във френската столица се намират и други емигранти-социалдемократи. „Владимир — пише Жан Фревил — се старае да поддържа връзка с центровете на работническото движение в Русия и с депортираните социалдемократи. Той кореспондира с Мартов, отведен по на север в Туруханск, с Потресов, въдворен в провинцията Вятка, които ще срещне отново в емиграция, с Федосеев, арестуван в Казан и изпратен във Верхотурск (неговото самоубийство през лятото на 1898, вследствие на полицейските преследвания, наскърбява дълбоко Владимир Илич). . . Въпреки неблагоприятните условия, Ленин работи, продължава борбата с перо. Мисълта му става по-дълбока, по-определена: той осветлява ръководната роля на пролетариата в революцията, която идва и подчертава решителното значение на теорията като ръководство за действие. „Без революционна теория — заявява Ленин — няма революционно движение.“

На 24 декември 1900 излиза първият брой на марксисткия вестник „Искра“, чието заглавие Ленин заема от един стих на поета декабрист Одоевски: „От искрата ще разгори пламък“. „Искра“ почва своя живот в Германия, отдето по различни пътища прониква в царска Русия. Плеханов, Улянов, Мартов, Вера Засулич, Акселрод и Потресов сътрудничат на вестника. Владимир Илич се установява в Мюнхен, където през пролетта на 1901 г. идва и Надежда Крупская, която от 1898 г. е вече негова съпруга.

Жан Фревил разказва твърде подробно любопитни моменти от живота на Ленин в Париж — срещи, разговори, полемичи, посещения в библиотеки, неуморно писане и четене. За да изучи по-добре чуждия език Ленин е обичал да разгръща често и продължително речника и граматиката, които му са доставяли удоволствие. Веднъж приятели завели Ленин на представление на операта „Луиза“ от Гюстав Шарпантие в „Опера-комик“, където героинята е работничка, която напуска бащиния си дом заради своя любовник. „На тази народна опера — казва Фревил — липсваше съвсем революционния полъх, за да развълнува Ленин.“

Но Ленин е в непрекъснат контакт с приятели, съмишленици, идейни противници. Той посещава, след Париж, болшевишките групи в Цюрих и Берн. Преодолява финансови трудности и успява да създаде своя нов вестник „Вперёд“, който продължава езика на „Искра“. Първият брой на новия вестник излиза на 4 януари 1905 г. в Женева. Ленин говори в него не само за бъдещата революция, но три седмици преди „червената неделя“, за „революцията, която е започнала у нас в Русия“.

„В Париж — пише Жан Фревил — възбуждането е силно. Пролетарските организации, социалистите, напредничавите умове заявяват солидарността си с руските работници. . . Ленин смята, че главната задача на партията е да мобилизира пролетариата, да подготви масите за въоръжено въстание против абсолютизма. Той изучава техниката на въстанието, писанията на Маркс и Енгелс на тази тема, разказва за последните сражения на Комуната и размисленията върху уличната война на генерал Гюстав Клузр, член на Комуната и неин делегат във войната. На 18 март 1905 г. пред руските емигранти в Женева той прави доклад, в който заявява: „В днешното движение ние всички се държим за раменете на Комуната“. „За Ленин

руската революция — пише Фревил — се отличава от буржоазните революции на Запад, защото тя се развива при нови исторически условия, в една епоха, когато буржоазията е станала контрреволюционна сила, а пролетариатът — независима политическа сила, способна да ръководи борбата против царизма. От Женева Ленин изпраща директиви на своите привърженици в Русия.“

Второто емигриране на Ленин е от декември 1908 г., когато той, заедно с жена си Надежда Крупская и нейната майка, пристигат в Париж. През октомври 1908 г. след като бе прочул над двеста съчинения в Женева, сетне в Лондон, където бе работил продължително време в „Бритиш музеум“, Ленин завършва книгата си „Материализъм и емпириокритицизъм“. В нея той отхвърля философския ревизионизъм, който приема реакционните постулати тогава, когато марксистите трябва да възприемат последните завоевания на науката, за да ги включат в своята освободителна борба.

Когато на 20 ноември 1910 г. умира Толстой, цяла Русия и светът са развълнувани от тази тъжна вест. „Ленин — пише Жан Фревил, — който още на 24 септември 1908 г. бе публикувал в Женева в „Пролетарий“ статия върху „Толстой, огледало на руската революция“, му посвещава след смъртта пет нови статии. Цялото съставлява образец на марксистка критика.

В редица страници френският автор разказва за непрекъснатите срещи и разговори на Ленин с руски емигранти в чужбина, между които фигурират имената на бележити болшевишки водачи по-късно като Сокольников, Мануилски, Менжински, Красин, Луначарски, Лозовски, Владимирски и др. Между руските емигранти се е намирал, по време на Ленин, и младият тогава Иля Еренбург, чиито интереси са го тласкали — както пише Фревил — към дружба с тогавашните художници и поети новатори като Пикасо, Модилиани, Фернан Лежеб, Диего Ривера, Аполинер. . .

„Между съвременните поети, пишещи на френски — казва Фревил — Ленин обичаше Верхарен, певецът на градовете с липала, които поглъщат селото, на огнено червените заводи, на пролетарските тълпи, огнати под закона на жестокия господар на модерното общество — капиталистът. Отделна глава е посветена на „Школата в Лонжюмо“, предназначена за руски емигранти под ръководството на Ленин и при участието на лектори от него избрани (французина Шарл Рапопорт, Луначарски, Стеклов, Семашко, Волски, Инеса Арман и др.). „Школата в Лонжюмо“ — пише Фревил — не се състоеше само в теоретично обучение, тя спомогна да се формира фаланга борци на революцията.“

С интерес се чете кратката глава, в която е описана срещата, беседата на Ленин с френския социалист Пол Лафарг и жена му Лаура, дъщеря на Карл Маркс. Ленин е бил дълбоко покъртен от доброволната смърт на Пол и Лаура Лафарг, и е произнесъл прочувствено слово, наред с други представители на социалистическите партии, при тяхното погребение.

В края на книгата авторът дава хронологична схема за пребиваването на Ленин в Париж (от юни 1895 до 25 януари 1914 г.) прекъсвано с посещения в Женева, Брюксел и други места.

НИАГАРА — СТЕРЕОФОНИЧЕН ЕТЮД ОТ МИШЕЛ БЮТОР

Когато преди три години, през сивите и намръщени ноемврийски дни на Париж, размени с дъжд и вятър, спирах поглед върху витрините на големите книжарници по булевард Сен-Мишел, една книга с необичайно по-голям формат от обикновения френски, обвита в червена лента с надпис „Ниагара“, обърна най-напред вниманието ми. Може би защото неин автор бе познатият романист и есеист Мишел Бютор, който преди три години гостува в нашата страна и бе интервюиран на страниците на „Пламък“, може би поради малко странното и не-литературно заглавие „6810000 литри вода в секунда“, може би най-сетне и поради определението на автора върху самата корица на книгата „стереофоничен етюд“.

Очевидно Мишел Бютор е оригинален и интересен автор. Той бе в началото в групата на „неороманистите“, между представителите на така наречения — по думите на Сартр — на „антироман“. Тогава той публикува, успоредно с първите романи на Ален Роб-Грийе, на Натали Сарот, „Пасаж Милано“, „Употреба на времето“ и „Модификация“. Отличителното в

последния роман, може би най-интересния, бе, че в него в противовес на установената от класическия роман традиция Мишел Бютор говореше чрез героите си на „вие“, което имаше странно звучение за навика на читателя. Трябва да се признае, че Бютор е писател на оригинални хрумвания и, както казва за него Ален Боске, той прави „един опит, на който не липсва героизъм. Опит на един самотен автор, все по-яръстен враг на езика и навичките на една хармонична мисъл“. Оригиналниот у Бютор за един повърхностен читател може да изглежда „оригиналничене“ поради начина на разполагане на текста, на неговата чисто типографска структура. Такова бе впечатлението от поемата му, излязла през 1963 г., „Описание на Сан Марко“, и Ален Боске с право се питаше — „произведение за сцена или за екран“. . . Естествено, Мишел Бютор в „Описание на Сан Марко“, прочутата веницианска базилика, е подирил свой оригинален начин да предаде адекватно чрез поетическия език онова, което прочутият Игор Стравински, на когото впрочем френският автор посвещава поемата си, е предал чрез музикалния израз. Но несвикналия с подобен начин на техническо разполагане на текста читател мъчно възприема оригиналността на този автор, безспорно амбициозен и непрестанно дирещ, но обладаващ несъмнено широка култура и със завоевания на един богат индивидуален стил съчетаващ еднакво лиризма на поет и ярката изразителност на прозаика. Това съчетание на качествата на поет с дълбоко образно виждане и на белетрист със здраво чувство на реалист е показано и в двете най-нови книги на Бютор „Илюстрации“ и „6810000 литри в секунда“. Несъмнено и двете книги изискват от читателя известно напрежение на вниманието и на око, ако щете, поради особеното разполагане — чисто типографско — на текста.

Какво представлява Бюторовата „Ниагара“, която той определя като „стереофоничен етиюд“? Преди всичко, тъй както е написан и материално представен в книгата, текстът на Мишел Бютор се представя като радиотекст с обозначение на определени звукови ефекти. Интересна е предупредителната към читателя уводна бележка на автора, в която се казва: „читателите, които бързат, ще вземат късия път, като прескочат всички парантези и прелюдии. Читателите, които не бързат толкова, ще вземат дългия път, без да прескачат нещо. Но читателите на тази книга ще се забавляват, следвайки означенията за функционирането на парантезите и проследявайки постепенно осемте междинни пътища, за да чуят как, в този паметник на водата, промяната на осветлението прави да се видят нови форми и аспекти“.

Лицата, чрез които се развива действието в тази поема-етюд са един „спектър“ и един „четец“. Спикерът ни увежда в поемата със следния разказ: „през 1791 г. виконт Франсуа-Ръоне Шатобриан дойде може би, за да види Ниагарския водопад. Той публикува през 1797 г. в своето „Историческо, политическо и морално есе върху древните и модерните революции разглеждани в тяхното отношение към френската революция“ едно блестящо описание: „водопадът се образува от река Ниагара, която взема водите си от езерото Ерие и се влива в Онтарио. На около девет мили от последното езеро се намира водопада; неговата перпендикулярна височина може да има около двесте крачки. Но това, което прави водопада толкова буен, то е, че от езерото Ерие до водопада, реката тече непрекъснато по един много стръмен склон в продължение близо на шест легви (една легва е равна на 5,555 метра — Н. Д.), така че в самия момент на скока, реката прилича по-скоро на едно буйно море, чийто сто хиляди потоци стремглаво се спускат в зиналата паст на една бездна. . .“

Авторът ни запознава с картината на Ниагарския водопад през четирите сезони на годината, разпределяйки ефектите на този чуден „паметник на водата“, както той го нарича, по годишните месеци: от април (с него започва диалогът) до декември и следните три месеца от другата година: януари, февруари, март. Самата книга е разпределена един вид на глави: I. представяне; II. двойките; III. черните; IV. воалът на младоженката; V. илюминации; VI. стаите; VII. пробуждания; VIII. мъгли; IX. привидения; X. Стикс; XI. студ; XII. Кода. В реда, по който е даден текстът в книгата, прошарен типографски с различни видове букви: нормални, получерни, главни, курсивни, читателят изпитва известна умора, за да следи съсредоточено мисълта на автора и образите, които се менят пред погледа му като в някакъв калейдоскоп. Няма ли тук, действително, в този маниер на талантливия френски писател стремеж да се превърне инструментът на литературата в средство за пластически и звуков ефект и

може ли да се предриче успех на подобен опит колкото и щастлив да е той в някои отношения като хрумване? В края на краищата от целия този огромен текст (281 големи страници) може да се извлече един наистина интересен в стереофонично отношение материал за радиото и телевизията, за да се покаже аудитивно и визуално величествеността на Ниагара, която бе пленила на времето си и нашия Алеко Константинов, за да ѝ посвети той в своя пътепис един от най-хубавите си очерци. Но обикновеният читател, който не обича да се жонглира с езика и да се търси чрез него някакъв абстрактен ефект, предпочита естествено простия и емоционален строй на речта в Алековия пътепис, и той въздейства на читателя по-силно и по-дълбоко от „стереофоничния етюд“ на Мишел Бютор, когото бихме предпочели в „Модификация“ и особено в критическите му есета от двата тома „Репертоар“.

НОВИ ФРЕНСКИ ПУБЛИКАЦИИ

Николай Дончев

ИНТЕРЕСЕН ПОЕТИЧЕСКИ ПАРАЛЕЛ: ВАПЦАРОВ — ДЕСНОС

Знаем при какви обстоятелства и кога Никола Вапцаров пише своите две „предсмъртни“ стихотворения: „Прощално“, посветено на жена му, и „Борбата е безмилостно жестока“. Поетът е написал под тях датата 23 юли 1942 г. и часът — 14, сир. в самото навечерие на неговия разстрел. Неотразимо е възненнieto, което ни обзема, когато четем тези две стихотворения от по две строфи: те звучат в сърцето и паметта ни, вибрират, сякаш всеки стих е струна, непрестанно трептяща под напора на едно чувство, неизмеримо по дълбината си, сублимация на един разтърсващ лиризм. Може би преди Вапцаров само у Ботев — в неговото „На прощаване“ — намираме такова драматично напрежение и чувствуваме такава покоряваща сила на лирическата вялост.

Препрочитайки наскоро стихотворенията на френския поет Роберт Деснос, една от големите надежди на френската поезия, заедно с Пол Елюар и Арагон, в годините, когато сюрреализмът прави първите стъпки на своето по-нататъшно шествие в литературата и обявява своята „революция“, замествайки своя орган „Литература“ с наименованието „Сюрреалистическа революция“, спрях вниманието си на едно от последните стихотворения на поета. Както Вапцаров, Роберт Деснос е жертва на нацизма. Той не загива от разстрел, но умира в нацисткия лагер Терезин в Чехословакия от изтощение и болест (дизентерия) и то в самата зора на своето освобождение, когато в своя победоносен марш Съветската армия възвръща свободата на Чехословакия.

„Десет дни преди освобождението на Париж — пише критикът Юбер Жюен — отправят поета Деснос към Аушвиц. Един френски журналист, чието име — синоним на позора — Ален Лобро ще се запомни, иска депортирането на френския поет Роберт Деснос в нацистките концлагери. Това стига до слуха на палачите и поетът намира голготата, пожелана му от неговия съотечественик: Бухенвалд, Флосенбург, Флоха и накрая среща с призрака на смъртта толкова пъти съзиран през безсънните нощи на неговата младост: Терезин, в Чехословакия.

Заобиколен с грижи след освобождението на лагера от Червената армия от чешкия студент Йосиф Стуана и милосердната сестра чехиния Алена Тесарова, които познават в лицето на този умиращ човек, изтощен от болест и сгядания, поета Деснос, Роберт Деснос умира в техните приятелски обятия.“

През тези последни мигове, предчувствайки своята кончина, Роберт Деснос написва това единствено стихотворение, единствено, което се е запазило и в което той говори за жена си Юки. Има нещо дълбоко родствено, поразяващо близко между Вапцаровото „Прощално“ и късото стихотворение (осем стиха), което Деснос посвещава също на своята жена. Ще приведа тук най-напред стихотворението на нашия поет, което и хронологически предшества стихотворението на френския поет:

Понякога ще идвам във съня ти
като нечакан и далечен гостенин.
Не ме оставяй ти отвън на пътя —
вратите не залоствай.

Ще влезна тихо. Кротко ще приседна
ще вперя поглед в мрака да те видя.
Когато се наситя да те гледам,
ще те целуна и ще си отида.

А ето какво говори Роберт Деснос в своето също „предсмъртно“ стихотворение:

Тъй силно аз мечтах за тебе,
тъй много извървях и много говорих,
тъй много твойта сянка аз обичах,
че нищо повече не ми от теб остана.
Остана ми да бъда сянка между сенките,
стократно повече сянка от сянката,
да бъда сянката, която ще идва и ще се връща
в твоя озарен от светлина живот.

Роберт Деснос е роден в 1900 г. в Париж. Първите си поетически опити печата в едно социалистическо списание „Младажка трибуна“ (1917). По-късно участвува активно в опитите на фалангата сюрреалисти начело с Андре Брютон, който казва за поета на „Свобода или любов“ „Деснос има в историята на сюрреализма необходима, незабравима роля“. В 1930 г. Деснос се разделя брутално от Брютон и тръгва по свой път, който ще го отведе — в годините на Съпротивата — до онези истинска реалистична и здрава поезия, под която неговото име на талантлив поет ще остане трайно в спомена на поколенията. Стиховете му от Съпротивата, печатани под различни псевдоними, вълнуващи, пронизани от дълбока любов към родината и нейните герои, бяха публикувани в отделна книга през 1945 г. от „Едисон дьо Минюи“ под наслов „Избрани поеми“. Заедно с Елюар и Арагон, той е един от най-прочувствените поети на борбата, която окупирана Франция води срещу нацисткия нашественик и която постави творчеството им на най-висок пиедестал.

Роберт Деснос — пише Жан Русло в своята критическа панорама на френската поезия — бе от тези — твърде редки впрочем — за които творчеството и живота бяха едно, които отхвърляха понятието естетизъм, служещ като морал у толкова поети, по-сръчни майстори на стиха, чиято ловкост и виртуозност ни удивляват, безпокоят ни, но не ни докосват. Деснос обаче ни докосва. . . . Действително, Деснос е поет, който вълнува, връзва се в сърцето на читателя. Неговото творчество е предмет на един етюд от Пиер Берже, издание на Пиер Сегере (1949). Юки Деснос, жената на поета, е публикувала при издателя Фейар книга със спомени за него.

На български за пръв път Роберт Деснос е представен в „Антологията на френската поезия“, излязла през 1966 г. под редакцията на Невена Стефанова. Френският поет е застъпен в нея със седем стихотворения.

ЛЕНИН В ПАРИЖ, НОВ ТРУД НА ЖАН ФРЕВИЛ

В брой 4 за 1964 г. известният съветски писател Валентин Катаев публикува романизиран очерк за Ленин в Париж, озаглавен „Малката желязна порта в стената“. Като отбелязва книгата на Катаев, френският публицист Жан Фревил казва, че страниците, които съветският писател е посветил на „Ленин в Париж“, са написани живо и колоритно и се четат с увлечение, но в тях — забелязва Фревил — се съдържат известни неточности, които противоречат на обективната реалност, на действителните факти. Така, добавя френският автор, Катаев предава разговор между Ленин и Жорес след смъртта на Лаура и Пол Лафарг, какъвто разговор не е имало.